

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Häkkinen, Teemu

Title: Ovatko sotilaat politisoitumassa? Brittiläiset sotilasnarratiivit ja Afganistanin sodan poliittisuus, 2006–2012

Year: 2016

Version:

Please cite the original version:

Häkkinen, T. (2016). Ovatko sotilaat politisoitumassa? Brittiläiset sotilasnarratiivit ja Afganistanin sodan poliittisuus, 2006–2012. *Kosmopolis*, 46(3), 20-36.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1781050>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Ovatko sotilaat politisoitumassa? Brittiläiset sotilasnarratiivit ja Afganistanin sodan poliittisuus, 2006–2012

Johdanto

Sotilaiden osallistuminen poliittiseen keskusteluun on alati ajankohtainen kysymys, erityisesti jos asevoimat ovat selvästi alkaneet eriytyä muusta yhteiskunnasta erilliseksi ammattiryhmäkseen. Tässä artikkelissa tartutaan aiheeseen tarkastelemalla Afganistanissa palvelleiden brittiläisten sotilaiden narratiiveja ja arvioimalla niiden poliittisuutta. Artikkelin yhdistelee historiantutkimuksen hyödyntämää kriittistä lähteiden tarkastelua, kirjallisuuden tutkimusta sekä poliittista teoriaa. Se avaa uusia näkökulmia siihen, miten kulttuurista vaikuttamista voidaan tutkia sodan yhteydessä. Kulttuurisella vaikuttamisella tarkoitetaan tässä yhteydessä yhteiskunnassa keskeisessä asemassa olevien tulkintojen muutokseen ärsykkeen kautta.

Sota määritellään tässä ihmisyhteisöjen väliseksi aseellisten yhteenottojen sarjaksi. Artikkelissa tarkastellaan vuonna 2001 alkanutta Afganistanin sotaa vuoden 2006 tilanteesta alkaen. Kyseessä ei ole sota juridisessa merkityksessä, mutta niin poliittisessa retoriikassa, yleisessä julkisessa keskustelussa kuin myös tarkastelluissa kirjoituksissa kyseistä konfliktia usein luonnehditaan sodaksi.

Aihe liittyy Iso-Britannian sisäisen tilanteeseen. Sotaan liittyvä poliittinen päätöksenteko on ollut näkyvästi esillä 2000-luvulla brittiläisessä keskustelussa, joka on keskittynyt erityisesti lainsäädäntövallan ja toimeenpanovallan väliseen valtasuhteeseen (Häkkinen 2014). Varsinainen päätöksenteko on kuitenkin vain yksi osa sodankäynnin poliittisen tulkinnan kokonaisuutta. Sodan kuvaaminen myös rakentaa kertomusta kansakunnasta ja yhteiskunnasta.

Britannian voi nähdä sosiologi Martin Shaw'n 1990-luvun alussa käyttämää termiä soveltaen jälkimilitaristisena yhteiskuntana, jossa teknistynyt sodankäynti on työnnetty yhteiskunnan marginaaliin, ammattilaisten käsiin. (Shaw 1991, 163–190) Jos asevoimien yhteys muuhun yhteiskuntaan on heikentynyt, on kiinnostavaa tarkastella sotilaiden ja toisaalta yhteiskunnassa olevien muiden ryhmien välistä vuorovaikutusta ja mahdollisia jännitteitä.

Vuorovaikutusta voi tarkastella erilaisen ilmaisutavan, kuten kirjoitettujen tekstien avulla. Tässä tutkimuksessa hyödynnetyt narratiivit kuvaavat Iso-Britannian sotilaallista toimintaa Afganistanissa vuodesta 2006 alkaen. Ne ovat sotilaiden tuottamia kirjoituksia siitä, miten äärimmäisen ulkopoliittisen toiminnan – sodankäynnin – maailmaa pyritään kuvaamaan poliittisella sanastolla ja siten jopa ottamaan kantaa tapahtumiin, tai ainakin tuomaan esiin omia tunteita ja kokemuksia. Poliitiikka ymmärretään tässä puhe- ja käsitystapoina (ks. Palonen 1988, 18–19) ja sitä sovelletaan kahden näkökulman kautta: Ensiksi, poliittisuus nähdään maan hallitsemista koskevien mielipiteiden esittämisenä. Toiseksi, poliittisuuden nähdään liittyvän ryhmien väliseen suhteeseen ja vuorovaikutukseen, mikä mahdollistaa yhden tai useamman ryhmän vallankäytön. Samalla luodaan ero siviiliyhteiskunnan poliittisten toimijoiden (toimeenpanovalta, lainsäädäntövalta, oikeusvalta, virkamiesvalta) ja sotilaiden välille. Tässä suhteessa siviiliyhteiskunnan poliittiset toimijat muodostavat poliittisen auktoriteetin sotilaille.

Eri ryhmiltä ei kuitenkaan voi odottaa täyttä hiljaisuutta. Sotilaiden esittämät mielipiteet maan hallitsemisesta ja heidän kokemansa vuorovaikutus siviiliyhteiskunnan poliittisten

toimijoiden kanssa voidaan jakaa erilaisiin osa-alueisiin, joissa kummatkin poliittisuuden tasot menevät ajoittain päällekkäin. Tällaisia osa-alueita ovat esimerkiksi sotilaallisen operaation tavoitteiden ja laillisuuden kommentoiminen, konfliktialueella käytössä olevien yhteenottosääntöjen (engl. *rules of engagement*) arvioiminen, sotilaiden varustelua määrittelevän päätöksenteon kommentoiminen, siviiliyhteiskunnan poliittisten toimijoiden vierailut konfliktialueella, ja muut erilaiset suoran tai epäsuoran vuorovaikutuksen muodot, joissa sotilaat ovat tekemisissä poliittisuuden kanssa, niin yhteiskunnan eri poliittisten toimijoiden kanssa tai sotilaiden kesken. Huomio artikkelissa kohdistuu erityisesti siihen, millaisia käsityksiä poliittisuudesta narratiiveista löytyy ja miten vuorovaikutus siviiliyhteiskunnan toimijoiden kanssa näyttäytyy. Tämän perusteella luodaan kategorisointi, jonka mukaan aineistosta nousseet ajatukset jäsennetään. Samalla vuorovaikutustilanteiden kategorisointi asettaa tutkimukselle metodologisen viitekehyksen.

Sotilasmuistelmat narratiiveina

Tutkimusta varten luettiin kolmea eri lähdetyyppiä primääriaineistona. Afganistanin sotaan liittyviä muistelmateoksia on julkaistu vuosina 2007–2012 yhteensä 24 (Woodward ja Jenkins 2012, 500–501). Tätä tutkimusta varten niistä luettiin yhdeksän teosta toimivan otoksen saavuttamiseksi. Näiden lisäksi aineistoon sisältyy kenraali Mike Jacksonin omaelämäkerta, joka käsittelee laajempaa periodia Afganistanin sodasta. Muistelmien ohella tukevana alkuperäislähteenä käytettiin päiväkirjajulkaisua, joka on kuuden sotakokemusta käsittelevän päiväkirjan kokoelma. Päiväkirjat ajoittuvat vuosien 2007–2012 välille. Vuodet 2007–2008 korostuvat, koska tuona ajankohtana Afganistanissa palveli konfliktissa palvelusaikanaan menehtynyt brittiupseeri, jonka päiväkirjan ympärille on rakennettu muuta teoksen sisältöä. Päiväkirjat ovat sotilasslangin täyttämiä kuvauksia kirjoittajien kokemuksista Afganistanissa. Ne ovat pääasiassa upseerien kirjoittamia.

Donald E. Polkinghornen (1995) mukaan narratiiveja voi lähestyä joko analysoimalla narratiiveja tai toteuttamalla narratiivianalyysia. Ensin mainitussa lähestymistavassa paradigmojen kautta rakennetaan eri kertomuksia yhdistäviä teemoja. Samalla lähteitä analysoidessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi tiettyihin käsitteisiin tai yleisiin havaintoihin; toiseksi mainitussa lähestymistavassa analysoidaan kertomuksia mutta samalla luodaan itse kertomus, kuten elämäkerta. (Polkinghorne 1995, 5-13.) Tässä artikkelissa kirjoituksia lähestyttiin nimenomaan kertomuksina, jotka liittävät yhteen erilaisia tapahtumia. Lähestymistapa sopii aineistoon, joka ei välttämättä puhu suoraan poliittisuuden ilmiöistä. Siten erilaisista poliittisuuteen myös epäsuoraan liitettävistä asioista voidaan pyrkiä luomaan tulkinta yhdistämällä pirstaleita ja monien kirjoittajien tuottamia lähteitä.

Tematiikka liittyy siihen, miten yksilö politisoituu. Kun sotilas kommentoi sotaan liittyvää poliittisuutta, myös hänestä tulee poliittinen toimija, ainakin tiettyyn rajaan saakka. Kirjoittajan ja siten kommentoijan asemassa oleva sotilas ei välttämättä näe itseään poliittisena toimijana, mutta se ei ole tutkimuksen kannalta keskeistä. Poliittisuuden pohdinta liittyy poliittisen kulttuurin rakentamiseen ja toisaalta sopivan poliittisuuden määrittelyyn, koska siinä määritellään sotilaan ja siviiliyhteiskunnassa päättävässä asemassa olevien rooleja yhteiskunnassa. Erilaisia tekstejä voi lukea ja myös pitää lukea poliittisesti, koska ne kertovat vallitsevasta yhteiskunnasta sen käsityksiä ja kokemuksia sosiaalisesta todellisuudesta. (Esim. Palonen 1997, 126–127.)

Sotilasmuistelmat liittyvät kokonaisuutena historiankirjoituksen kiinnostavaan problematiikkaan eli siihen, että historialliset tulkinnat ovat arvosidonnaisia omaan

kontekstiinsa. Muistelmat eivät ole historiankirjoituksen tuottamia tulkintoja, mutta muistelmien avulla kyetään rakentamaan tulkintoja arvosidonnaisuudesta. Tulkinnat taas tuovat osansa yhteiskunnassa käytävään keskusteluun siitä, miten sota liittyy yhteisössä elävien ihmisten elämään.

Sotilaat eivät välttämättä ole tyypillisin poliittisuutta koskevia tulkintoja tekevä ryhmä. Normatiivinen, Samuel P. Huntingtoniin liitetty asevoimien ja siviilien suhdetta määrittelevä teoriakenttä rakentaa sotilaille epäpolitisoitunutta roolia. Elämäänsä ja toimintaansa jälkikäteen painetussa kirjallisuudessa reflektoivat sotilaat kuitenkin astuvat oman roolinsa kehälle, jopa sen ulkopuolelle. Tämä liittyy Frank Ankersmitin kysymykseen edustuksellisesta vallasta ja yksilöiden roolikäsityksistä (ks. Ankersmit 2002, 3; 2007, 22–25; Huntington 1967). Tulkintaan liittyen puhutaan diskursiivisen – eli kielen käyttöön liittyvän – tulkinnan suhteesta laajempaan ja vaikutuksia hakevaan poliittiseen toimintaan. Kirjallisen tulkinnan voimin siis muokataan sosiaalisen todellisuuden käsityksiä henkilökohtaisista poliittisuuden kokemuksista, tai ainakin luodaan tällaiselle vaikutussuhteelle mahdollisuus.

Kokemus luo mahdollisuuden käsitellä omia tuntemuksia kokemukseen liittyvistä asioista. Erityisesti länsimaisessa poliittisessa kulttuurissa sotaan liitetään kulttuurisen kasteen merkitys ja siinä sotakokemuksia käsittelevillä kirjoituksilla on erityinen rooli. Taustalla voi nähdä ajatuksen, että vasta osallistuminen taisteluun nostaa ihmisen todellisen minuuden esiin ja pakottaa esiin eräänlaisen ”korkeimman viisauden” tilan. Tätä ajatusta on kritisoitu ja toisaalta ylistetty, mikä omalta osaltaan rakentaa yhteiskunnallista tulkintaa militarismien tilasta: niin militarismia kuin pasifisismiäkin voidaan puolustaa vedoten henkilökohtaisiin taistelukokemuksiin. Näitä kokemuksia voidaan hahmottaa eräänlaiseksi ”ilmestykseksi” (Harari 2008, 1–22).

Millainen kulttuurinen kaste sodan kokeminen sitten onkaan, luo se äärikokemuksen jonka kautta muuta koettua voidaan reflektoida. Henkilökohtainen tietämys sodasta on arvokasta, koska se on yksi tapa ymmärtää sodan todellisuutta. Sotaa käsittelevien kirjoitusten kautta sodan voidaan tulkita muuttavan valtiota myös poliittisesti. (McLoughlin 2011, 6–9, 87.) Yksi tässä artikkelissa käsiteltyihin teksteihin vaikuttaneista seikoista lienee myös se, että julkaisuajankohtina sota oli vielä käynnissä. Tällöin omaan tulkintaan saattaa vaikuttaa ympäristöstä saatu virike, esimerkiksi median tai konfliktialueella olevien tuttujen kautta koettu.

Sotilaiden kertomukset tutkimuksen lähteinä

Tässä artikkelissa hyödynnettyjen muistelmien ohella hyödynnettiin päiväkirjakokoelmaa. Tässä kokoelmassa kirjoittamistapana oli havaintojen kirjaaminen usein päivittäin, välillä pidemmällä aikavälillä. Näissä havainnoissa ei välttämättä tuoda esiin poliittisuutta, vaan keskitytään ajankohtaisiin kokemuksiin ja päivän tapahtumiin. Ainoa Afganistanin sodasta julkaistu tällainen päiväkirja-antologia on *Helmand. Diaries of front-line soldiers* (2013), jota käytettiin tutkimuksen aineistona.

Kolmas tässä tutkimuksessa käytetty alkuperäislähdetyyppi on sotaa koskevat henkilökohtaiset analyysit, joissa oman persoonan ja tukena olleiden lähteiden avulla luodaan hyvin tietoisia ja syvällisiäkin tulkintoja konfliktista. Tähän käytettyjä tekstejä olivat Leo Dochertyn ja Emile Simpsonin kiinnostavat, joskin tavoitteidensa suhteen toisistaan eroavat tekstit, ja erityisesti sotahistorioitsija Hew Strachanin, John Baileyn ja Richard Ironin

toimittama *British Generals in Blair's Wars* (2013), jossa eversti- ja kenraaliarvoiset upseerit analysoivat kokemuksiaan eri taistelulentiltä. Strachanin, Baileyn ja Ironin teos perustuu alun perin Oxfordin yliopistossa pidettyihin seminaarinesitelmiin, ja Britannian puolustusministeri Philip Hammond puuttui teoksen julkaisuun. Osaa teokseen kaavailtuista artikkeleista ei tämän seurauksena voitu julkaista. (Norton-Taylor 2013)

Tällainen viranomaisten sensuuri kertoo poliittisesta kulttuurista, jossa erityisesti aktiivipalveluksessa olevaa upseerikuntaa ei rohkaista tuomaan esiin liian kriittisiksi koettuja näkemyksiä. Tätä perustellaan sillä, että mahdolliset paljastukset liittyvät sotilasoperaation toteuttamisen jatkoedellytyksiin. Kaiken kaikkiaan tutkitut tekstit ovat vähintään aliupseeritai upseeritason kirjoittamia. Yhtä lukuun ottamatta kaikki tutkimukseen käytettyjen tekstien kirjoittajat ovat miehiä. Naissotilaiden kirjoittamia narratiiveja Afganistanin operaatiosta on olemassa vähän, koska naiset eivät ole toimineet yhtä laajasti etulinjan tehtävissä kuin miehet. Ainoa tutkimuksessa käytetty naisen kirjoittama teos oli Charlotte Madisonin teos *Dressed to kill*, joka kertoo kirjoittajan kokemuksista Apache-taisteluhelikopterin lentäjänä eli harvinaisesta mahdollisuudesta toimia etulinjan taistelutehtävissä. Madisonin teos osuu osittain ajallisesti päällekkäin tutkimuksessa käytetyn Ed Macyn *Apache*-teoksen kanssa.

Populaarikulttuurissa sota myy. Sotaan liittyvä kirjallisuus antaa myös mahdollisuuden niin prosessoida omia kokemuksiaan kuin hyötyä siitä taloudellisesti. Rachel Woodwardin ja Neil K. Jenkinsin mukaan brittien kirjoittamien Afganistan-muistelmien myyntiarvo vuosien 2007 ja 2012 välillä oli noin viisi miljoonaa puntaa noin 500 000 myydyllä kopiolla. (Woodward & Jenkins 2012, 406) Kyseessä on siis niin taloudellista kuin yhteiskunnallista merkitystä sisältävä aihepiiri.

Afganistania käsitteleviä kertomuksia on välillä hankala irrottaa Irakia koskevista ajatuksista, sillä näitä kahta sotilaallista operaatiota yhdistää sekä ajallinen ulottuvuus että sotilaiden omat aiemmat kokemukset. Sotilaat ovat saattaneet palvella niin Irakissa kuin Afganistanissa. Hyvä esimerkki tällaisesta kahdelta eri sotänäyttämöltä ammentavasta teoksesta on esimerkiksi Patrick Hennessey'n *The Junior Officers' Reading Club* (2009), myyntitulokseltaan parhaiten menestynyt sotilasmuistelmä. (Woodward ja Jenkins 2012, 495–508) Artikkelin fokus pysyttelee Afganistanin sodassa, mutta sekä Irakin että Afganistanin kokemuksissa on koettuja samanlaisuuksia, jotka saattavat näkyä sotilaiden mielipiteissä.

Tutkimuksessa käytetyt tekstit ovat erilaisia henkilökohtaisia kertomuksia, joista ennen kaikkea muistelmia on syytä tarkastella lähdekriittisesti. Lähdekritiikki tarkoittaa tässä yhteydessä lähteen luotettavuuden arviointia. Muistelmien kirjoittajat voidaan jakaa useaan osittain päällekkäiseen kategoriaan: päätöksistä vastuussa olevien poliitikkojen muistelmat, sotilaiden koko elämänkaarta koskevat kertomukset, sotilaiden tarkemmin paikallisesti tai ajallisesti kohdennetut kertomukset sekä neljäntenä kategoriana sotilaiden tarkasti fokusoidut ja tieteellisesti argumentoidut kokemukset. Näitä yhdistää se, että jokaisen tekstin kirjoittaja on suoraan ollut tekemisissä sotaan liittyvän tapahtumaketjun kanssa.

Muistelmat ovat monenlaisen poliittisuuden tai historiantutkimuksen peruslähdeaineistoa, sillä ne mahdollistavat henkilökohtaisten käsitysten tai tunteiden tarkastelun retrospektiivisen kirjoittamisen keinoin. Sotilaiden kirjeet tai muistelmat ovat kiinnostaneet todellisuuden tulkintojen lähteinä eri oppiaineissa (ks. esim. Tikka, Taskinen ja Nevala-Nurmi 2015; Pulkkinen 2014 ja Aalto 2008). Narratiivit ovat kuitenkin olleet tieteellisen tutkimuksen kohteena suhteellisen maltillisesti.

Samuel Hynesin teosta *The Soldier's Tales* (1997) pidetään ensimmäisenä kriittisenä työnä, jossa tarkastellaan minä-muotoisen sotakertomuksen, narratiivin kirjoittamista genrenä eli lajityyppinä. Hynes liitti sotakertomuksen genren yksinomaan niiden yksilöiden teksteihin, jotka olivat omin käsin osallistuneet taisteluihin. Tämä on sinällään ristiriitaista 1900-luvun sotien näkökulmasta, sillä niissä painottuu kompleksisuus, teknisyys ja myös sotilaiden osittainen kasvanut etäisyys taisteluista. (Hynes 1997, xiv–xvi; Vernon 2005, 1–3.)

Alex Vernonin mukaan narratiiveissa on kyse omien tekojen avaamisesta: sotaan on voinut liittyä epäonnistumisia, virheellisiä päätöksiä ja toisaalta päätöksiä, jotka ovat tekohetkenä olleet sotilaalliselta kannalta hyviä päätöksiä, mutta joita media ja sitä kautta suuri yleisö ei ole osannut arvostaa juuri tuolloin. Narratiivit saattavat silti liiaksi yksinkertaistaa taisteluita erinäisten syiden kuten poliittisten seikkojen vuoksi. (Vernon 2005, 6–34.)

Hynesille henkilökohtaiset narratiivit ovat tapa ottaa osaa toisten henkilöiden kokemuksiin sodasta ja siten avartaa omaa käsitystä siitä, mitä sota voi olla (Hynes 1997, 285). Sama pätee siihen miten sotilaiden on voitu katsoa käsittäneen poliittisen päätöksenteon. Mukana liikkuu myös se, miten aiempien sukupolvien sotamuistelmilla on muokattu seuraavan sukupolven käsityksiä sodasta. Esimerkiksi Yhdysvalloissa odotettiin Vietnamin sodan alussa, että uusi sota olisi samanlainen kuin aiemmat, yhtä kunniakas ja yhtä ylistetty. Toisaalta briteillä myöhempi 1900-luvun kokemus kumpusi erityisesti ensimmäisen maailmansodan helvetistä. Hynesin mukaan ensimmäinen maailmansota ja Vietnamin sota tuottivat samankaltaisia kokemuksia pettymyksen tunteesta. Niin briteille kuin amerikkalaisillekin sotilaille syntyi kokemus siitä, että poliitikot ja kenraalit saattavat tehdä voimakkaalta pettymykseltä tuntuvia päätöksiä. (Hynes 1997, 178–180.)

Sotakokemuksista tuotetuilla kirjoituksilla katsotaan olevan siis vaikutusta. On myös esitetty ajatuksia, että erityisesti eliitin kirjoitukset muokkaavat yleistä käsitystä militaristisen politiikan oikeutuksesta. Muistelmien kohdalla kirjoittajan korkea-arvoisella asemalla voi olla huomattavia vaikutuksia koko kulttuuriseen ymmärrykseen sodasta. (Dittmer & Grey sit. Woodward & Jenkins 2010, 498) Palvelu asevoimissa on kiinnostanut erityisesti henkilöitä, joiden sosiaalinen asema on matala ja työllistymismahdollisuudet heikot. Toisaalta vuonna 2013 julkaistun raportin mukaan enemmistö asevoimien vanhemmista upseereista näyttäytyi pikemminkin tietoisena uravalinnan tehneiltä ns. yhteiskunnallisen eliitin jäseniltä. (Gee 2007, 15–17; Social Mobility and Child Poverty Commission 2014, 10.)

Sotamuistelmien antama sisältö on monipuolinen sodan moninaisuuden kuvaajana, mutta nimenomaan poliittisuuden kommentoinnin tarvitaan usein tulkintakykyä. Fokusointi sodan poliittiseen johtamiseen johdattaa siviilien ja sotilaiden väliseen suhteeseen. Siviili-sotilassuhteiden ns. normaalin teorian mukaan siviileillä ja sotilailla on keskenään selkeä työnjako, joka perustuu keskeisiltä osin sotilaiden ammatti-identiteettiin, kuten Samuel P. Huntington toi esiin. (Huntington 1967) Toisaalta kummatkin osapuolet pystyvät asemistaan käsin tarkastelemaan toisen osapuolen tekemisiä, vaikka toisen osapuolen kriittistä julkista kommentointia vieroksutaan. Ylemmillä upseereilla on usein säännöllinen tai epäsäännöllinen mahdollisuus olla suorassa vuorovaikutuksessa poliittisen johdon kanssa.

Sotaan liittyvillä henkilökohtaisilla kirjoituksilla on nähty olevan merkitystä sille, miten sota ymmärretään nykyaikaisessa kontekstissa. Margot Norrisin (2000) mukaan tämä mahdollistaa itsereflektion erityisesti päätöksentekijöiden kohdalla ja edesauttaa siten sodan eettistä ulottuvuutta. (Norris 2000, 4) Toisaalta erityisesti sotilasmuistelmat eivät ole ainoastaan

mekanismi, jonka avulla sotaa voi ymmärtää paremmin. Ne muodostavat myös genren, joka on erityisen altista erilaiselle sensuurille.

Kirjoitukset ovat kirjoittajiensa konstruktioita sodasta, mutta niin käytettävissä olevat asiakirjat, aiheesta julkaistut muut kirjoitukset tai jopa kustannustoimittajan ohjeet ovat saattaneet vaikuttaa niihin. Myös asevoimat työnantajana sekä yhteiskunnan instituutioon saattaa asettaa sensurointipaineita. Sensuuri ei ilmene ainoastaan kustannustoimittajan ohjeistuksena keskittyä tiettyihin tapahtumiin vaan jopa juonenkerronnan kannalta keskeisen huipentuman parantamisena kuten Ed Macyn *Apache*-teoksen kohdalla. Myös asevoimat asettavat rajoitteita muistelmia sisällölle, ainakin jos kirjoittaja on joko asevoimien reservissä tai aktiivisessa palveluksessa. Kaikki tällaisten kirjoittajien muistelmat tarkastetaan Britannian puolustusministeriössä ennen julkaisua. Sotilaat ovat myös joutuneet allekirjoittamaan asiakirjan, jossa rajoitetaan mahdollisuuksia paljastaa niin sotilaallisia salaisuuksia kuin yleensäkin asioita, jotka saattaisivat vahingoittaa maan kansainvälisiä suhteita ja puolustusta. Puolustusministeriö myös kannustaa olemaan kirjoittamatta sellaisia asioita, jotka saattaisivat asettaa tiettyjä henkilöitä huonoon maineeseen tavalla joka saattaisi haitata asevoimia. Toisaalta haastattelututkimukset ovat osoittaneet, että kirjoittajien itsensensurointi on voimakasta ja että he tietoisesti jättävät käsittelemättä aihealueita, joiden käsittely saattaisi pahoittaa joiden mieltä. (Jenkins ja Woodward 2014, 5–17; The Government of the United Kingdom 1989.) Sensuuri saattaa siis osua myös poliittisiin käsityksiin. Ennen kuin tutustutaan poliittisten käsitysten kirjoon, tutustutaan Afganistanin sotaan.

Sotilasmuistelmien kohde: Afganistanin sota

Afganistanin konflikti juontaa juurensa syyskuun 11. päivän terrori-iskuihin Yhdysvalloissa vuonna 2001. Suhteellisen nopea operaatio toteutettiin jo pitemmän aikaa Taliban-liikettä vastaan taistelleiden paikallisten taistelijaryhmittymien avulla. Länsimaisten sotilaiden osuus oli melko pieni. Maasta tuli suhteellisen rauhallinen useaksi vuodeksi, ja länsimaalaisten joukkojen läsnäolo rajoittui pääasiassa maan pääkaupungin Kabulin ympäristöön. Muissa maakunnissa toteutettiin luonteeltaan rajattuja ja pienimuotoisia sotilasoperaatioita, joilla pyrittiin vastustamaan ääriliikkeiden toimintaa. Käytännössä maan keskushallinnolla vaikuttaa olleen suhteellisen vähän valtaa maakunnissa. (Ledwidge 2012, 65–66) YK:n hyväksymä Nato-johtoinen ISAF-operaatio oli ulotettu koskemaan koko maata jo 2003, ja sen keskeinen laajennusvaihe alkoi vuonna 2006.

Iso-Britannia oli osallistunut Afganistanin valtauksen vuonna 2001, mutta myöhemmin voimakkaasti lisääntynyt vastarinta pakotti Naton lisäämään joukkoja useissa maakunnissa. Iso-Britannian hallitus lähetti kesäkuussa 2006 Helmandin maakuntaan 3 300 sotilasta, ja lukumäärää kasvatettiin hitaasti tulevien vuosien aikana. Määrä oli maltillinen ottaen huomioon, että maakunta oli kooltaan yli 58 000 neliökilometriä ja sen asukasmäärä oli tuolloin noin 800 000. Vertailukohteena voidaan pitää sitä, että Iso-Britannian asevoimien vahvuus vuonna 2007 oli noin 190 000 henkilöä (Ministry of Defence 2007, 58).

Operaatiolle asetettiin suhteellisen epäselvät tavoitteet, jotka perustuivat läsnäoloon alueella ja siten turvallisten olojen rakentamiseen. Käytännössä brittijoukot olivat vuosina 2006–2009 vaikeassa tilanteessa, ja vasta vuoden 2009 jälkeen Yhdysvaltojen strategiset lisäpanostukset toivat lisää voimavaroja myös Helmandin alueelle. Ongelmaksi osoittautui muun muassa se, että alun perin Afganistaniin lähetetystä noin kolmesta tuhannesta sotilaasta vain osa kykeni

osallistumaan ns. etulinjan tehtäviin, kuten partiointiin alueella tai eteentyönnettyjen vartioasemien ylläpitoon. (Ledwidge 2012, 72–76)

Helmand oli Afganistanin maakunnista myös monella tapaa haastavin alueen kehittämättömyyden ja hankalakulkuisuuden vuoksi, mistä johtuen Iso-Britannian oli vaikea ylläpitää pysyvää läsnäoloa laajalla alueella. Brittijoukkojen läsnäolo näytti lisäksi aktivoivan kapinallistoimintaa alueella. Ongelmiin vastaamiseksi Iso-Britannia kehitti kokonaisvaltaisen strategian, joka otettiin käyttöön joulukuusta 2006 alkaen. Haasteena oli erityisesti alueen infrastruktuurin ja yhteiskunnallisen tilan heikko taso. Valtaa ja järjestystä ylläpitivät feodaalisherroiksi mielletyt päälliköt, joilla oli merkittävä rooli alueen heimo- ja sukurakenteessa. Britit suhtautuivat kriittisesti tällaisiin paikallisiin sotaherroihiin, mikä leimasi laajemmin heidän kohtaamiaan sotilaallisia ongelmia. (Ledwidge 2012, 65–67)

Frank Ledwidgen mukaan sotilaat pikemminkin pyrkivät hakemaan taisteluihin kuin rakentamaan olosuhteita rauhanomaiselle ja yhteenottoja välttelevälle taktiikalle Pohjois-Irlannin kokemusten tapaan. Toisaalta toiminnan pitkäjänteisyys kärsi siitä, että Iso-Britannian asevoimissa noudatettiin kuuden kuukauden rotaatiota, kun taas Yhdysvalloissa rotaatio kesti vuoden. Näin yhdysvaltalaissoilaille jäi brittejä enemmän aikaa omaksua alueen ominaispiirteet ja pyrkiä rakentamaan pitkäjänteisempää toimintaa paikallisten kanssa. Konfliktin eskaloituessa syntipukkeja alettiin etsiä asiaan liittyvissä ministeriöissä, ja usein syyttävä sormi kohdistettiin nimenomaan sotilaisiin. (Marston 2008; Ledwidge 2012, 65–85, 104–105; Fergusson 2009, 214–220.)

Kiinnostavaa on, että helmandilaisten näkökulmasta britit eivät kyenneet missään vaiheessa saavuttamaan riittävää ymmärrystä alueen monimutkaisesta poliittisesta kentästä, ja erityisesti alkuvaiheessa vuodesta 2006 alkaen alueen piirteiden ymmärtäminen osoittautui heikoksi. Erilaiset paikalliset toimijat pystyivät manipuloimaan brittejä omien tarkoitusperiensä edistämiseksi, mikä edesauttoi talibanien kertomuksen suosiota. Myös Iso-Britannian poliittinen retoriikka ja sen epäselvä yhteys voimankäyttöön edisti kuvaa epäluotettavista brittisotilaista, jota vielä pahensi historiallinen mielikuva briteistä valloittajina. (Martin 2014, 158, 164–165, 196–231.)

Seuraavaksi tarkastellaan tutkittujen kirjoitusten sisältöä. Aineiston analyysin perusteella sotilaiden narratiivien poliittisuutta koskevat ajatukset voidaan rajata yhtenäiseksi kuvaukseksi kolmen keskeisen kysymyksen kautta: Millaisia kosketuspintoja sotilaat kokevat poliittisuuden ilmiöiden kanssa? Miten siviilipäättäjät näyttäytyvät sotilaille? Ja miten kokemukset poliittisuudesta nivoutuvat sotilaiden ja toisaalta sotilaihin liittyvän siviiliauktoriteetin toimintaan?

Sotilaiden kosketuspinnat poliittisuuteen

Muistelmissa kuvattu elämä koostuu kuluttavasta maantieteellisestä ympäristöstä, jossa kontaktit paikallisväestön kanssa ovat yllättävän satunnaisia huolimatta siitä, että brittijoukkojen tehtävä on rauhoittaa aluetta ja auttaa sen kehityksessä. Sotilaat poistuvat tukikohdasta partioimaan ja luomaan läsnäoloa harvaan asutulle maaseudulle. Erityisesti vuosina 2006 ja 2007 tämä näytti provosoivan afgaaneja aktiiviseen vastarintaan. Partiomatkat tai pidempien välimatkojen päässä oleviin vartioasemiin tehdyt huoltomatkat saattavat yllättäen päättyä äkilliseen väijytykseen tai improvisoidun räjähteen laukeamiseen. Tulitaistelu näytti johtavan usein pikaiseen tulituen pyytämiseen joko tukikohtiin sijoitetuilta tykistöyksiköiltä tai monikansalliselta ilmatuella.

Sotilaiden läsnäolon ytimessä ollut yhteiskunnan rakentaminen (engl. *state-building*) Helmandiin näyttäytyy vaihtelevana menestyksenä ja päähuomio keskittyi sotaan. Muistelmien kirjoittajat ovat sodan ammattilaisia sijoitettuna alueelle, jossa ei ole olemassa selkeitä rintamalinjoja, mutta jossa on kuitenkin sotilaiden käytettävissä huipputeknologialla varustettuja apuvälineitä. Vastustajat – talibanit tai heidän avukseen palkatut paikalliset tai ulkomaalaiset henkilöt – ovat huomattavan kevyesti aseistettuja joukkoja, jotka häviävät väestön joukkoon ja joiden kanssa käydään kilpailua maakunnan asukkaiden lojaalisuudesta.

Sotaa voidaan ajatella tapahtumana, jossa pätevät tietyt strategiset säännöt, kuten joukkojen keskittämisen periaate. Silti sodat saattavat olla sekoitus erilaisia ajatuksia sotahistorian eri vaiheista. Brittien sodanjohto itsessään korosti vuosina 2008–2009 enemmän huomiota taktiikan ja strategian keskinäiseen yhteyteen kuin politiikan (engl. *policy*) ja strategian yhteyteen. Syynä oli Hew Strachanin mukaan erilaisten käsitteellisten variaatioiden määrä. Kuitenkin sotilaille taistelu oli pääosassa, ja Afganistanin ja aiempien sotien taisteluiden välillä saattoi olla melko vähän eroa. (Strachan 2013, 203–207.) Poliittisiin ilmiöihin kiinnitetään muistelmissa kuitenkin ajoittain huomiota.

Maaliskuussa 2006 Iso-Britannian Helmand-operaation poliittiset yhteydet saivat kehyksen, jonka ympärille on rakennettu osia sotilaiden kertomuksista. Silloinen puolustusministeri John Reid (työväenpuolue Labour) puhui alkavasta Helmand-operaatiosta hyvin optimistiseen sävyyn ja arvioi, että operaatio saatettaisiin käydä tietyissä olosuhteissa ampumatta laukaustakaan. Samalla Reid arvioi, että jos hyvin kävisi, operaatio saatettaisiin saada loppuun muutaman vuoden aikana. Lokakuuhun 2006 mennessä brittijoukot olivat kuitenkin käyttäneet lähes puoli miljoonaa laukausta sekä melkoisen joukon erilaisia räjähteitä. (Fergusson 2009, 21–22.) Kommentti oli tällaisenaan irrotettu laajemmasta asiayhteydestä, mutta sen ja todellisuuden välinen ristiriita korostui brittiläisessä julkisessa keskustelussa ja toistuu myös sotilaiden kirjoituksissa. (Esim. Tootal 2010, 45; Beattie 2009, 100; Dorney 2014, 15; Macy 2009, 21–22; Madison 2010, 75.)

Poliittisten ilmiöiden kommentointiin liittyy keskeisesti kriittisyys tai suosion osoittaminen. Kriittisyyden osalta ehkä merkityksellisimmän näkemyksen esitti Stuart Tootal, joka toimi pataljoonan johtotehtävissä Afganistanissa. Tootal kiinnitti teoksessaan erityistä huomiota siihen, miten esimerkiksi haavoittuneita veteraaneja hoidettiin – tai jätettiin hoitamatta – kotimaassa ja millaisia budjettitason priorisointeja olisi pitänyt toteuttaa. Tällainen retoriikka kohdistui suoraan tapaan, jolla yhteiskunnassa määritettiin sotilaiden arvoa ja toisaalta rakennettiin eettistä tulkintaa yhteiskunnasta (Tootal 2010, 313–316; McLoughlin 2011, 190–191). Sotilaiden arki saattoi olla sellaista, että huomion kiinnittäminen poliittisuuteen ei ollut keskeinen kiinnostuksen kohde. Arki koostui erilaisista ammattiin kuuluvista tehtävistä ja toisaalta yhteydenpidosta kotiin. Sama pätee sotilaiden tehtävään Afganistanissa, joka tarkka-ampujana toimineen James Cartwrightin sanoin nojasi Remarquen *Länsirintamalta ei mitään uutta* -henkiseen toveruuteen taistelukentällä:

"Kuulemiamme perusasioita olivat kuningatar, isänmaa ja isänmaallisuus, mutta nämä eivät merkinneet mitään meille. Me emme edes välittäneet siitä miksi olimme siellä, sillä ainoastaan se merkitsi että olimme toistemme tukena taistelun aikana."¹ (Cartwright 2014, 157)

¹ "The standard things we heard were Queen, Country and Patriotism but these meant nothing to us. We did not even care why we were there as all that mattered was being there for each other while we were fighting."

Ainoa Afganistanin sodasta julkaistu päiväkirja-antologia vahvistaa tätä käsitystä. Päiväkirjamerkinnot käsittelevät käytännössä ainoastaan sotilaiden arjen asioita partioista illan dvd-elokuvavalintoihin. Päiväkirja-antologiassa käytetyistä päiväkirjoista yksi oli peräisin operaation aikana kaatuneelta upseerilta, John Thorntonilta, jonka omaiset olivat saattaneet tekstin julkaisukuntoon (Thornton ja Thornton 2013, 19–79).

Alempien upseerien sekä rivisotilaiden tuottamissa teksteissä poliittista johtamista arvioidaan sodan kokemuksesta käsin. On kiinnostava kysymys, missä määrin kenttäolosuhteissa koetun myötä voidaan kriittisesti arvioida nimenomaan poliittiseen johtamiseen liittyviä haasteita. Mitä korkeammalla komentoketjussa sotilas on, sitä todennäköisemmin hän on suoraan tekemisissä poliittisen päätöksenteon ja sen seurausten kanssa. Tai ainakin hänellä on mahdollisuus tarkastella poliittista päätöksentekoa. Taistelussa olevat sotilaat kokevat yhteenottosääntöjen merkityksen suoralta kädeltä, tai sen missä määrin poliittisesti johdettu yhteiskunnan rakentaminen on onnistunut tuottamaan ihmiselämän kannalta tarvittavia konkreettisia asioita ja siten ruokkimaan alueen rauhanomaista poliittista kehitystä. Ei olekaan ihme, että erityisesti tulenjohtajana toimineen Paul Grahamen ja Damien Lewisin teoksessa osoitetaan lievää kritiikkiä yhteenottosääntöjä kohtaan ja harmitellaan niiden kansallisia eroja. Yhdysvaltojen käytänteet näyttäytyivät tässä vertailussa sotilaan kannalta ihanteellisina. (Grahame & Lewis 2011, 37–38, 60, 174–175, 278–279, 296, 300–301.) Toisaalta Charlotte Madison, taisteluhelikopterin lentäjä, suhtautuu brittiläisiin voimankäyttöoikeuksiin myönteisesti. (Madison 2010, 223)

On kuitenkin syytä muistaa, että poliittisia ilmiöitä ja toimijoita kommentoivien näkemysten määrä henkilökohtaisissa narratiiveissa on vasta osittainen löytö. Sen laajempi merkitys on muun muassa siinä, missä määrin erityisesti upseerit ovat kiinnostuneita sodan taustasyistä tai sodan toteuttamisesta, tai siinä onko upseerien kokonaiskuvaa koskevalla kiinnostuksella tai sen puutteella jopa seurauksia operationaaliselle toiminnalle modernilla taistelukentällä. Kysymys ei ole vähäpätöinen toimintaympäristössä, jossa sotilailta vaaditaan yhä enemmän kykyä tulkita omaa rooliaan ja omaa tehtäväänsä osana laajempaa operaatiota monitahoisesti. Iso-Britanniassa nuoremman upseeriston taidoissa on havaittu puutteita erityisesti Afganistan-operaatioissa. Nämä puutteet perustuvat ennen kaikkea upseeriston omaan kiinnostuksen vähyteen tutustua esimerkiksi asevoimien tarjoamiin koulutusmateriaaleihin. (Ledwidge 2012, 241–243; Harvey ja Wilkinson 2009, 26–31; King 2010, 323–324.) Sinällään arkielämän kokemukset eivät aina kannusta poliittiseen kommentointiin, ja suunsa avanneita upseereita on saatettu näpäyttää ainakin operaation alkuvuosina (Fergusson 2009, 152–153). Nuorten armeijan upseerien peruskoulutus korosti myös perinteistä valtioiden välistä sotaa ja sen vaatimia taitoja (Hennessey 2009, 64–66). Seuraavaksi tarkastellaan tarkemmin sitä, miten nimenomaan siviiliyhteiskunnan päättäjät näyttäytyvät.

Siviilipäättäjät sotilaiden silmissä

Historiallisessa tarkastelussa brittiarmeijaa ei pidetä kovin aktiivisena poliittisena toimijana. Sen toiminnan pääpaino on ollut enemmänkin hitaasti kehittyvässä ammattilaistumisessa, joka näyttäytyy jonkinlaisena vastakohtana poliittiselle aktiivisuudelle ja siten jopa lyhyen tähtäimen toiminnalle. (Strachan 1997, 1–19.) Muistelmien osoittama poliittisuus tai sen puuttuminen on kuitenkin kiinnostava havainto suhteutettuna nykypäivän sotilaiden toimintaympäristöön Iso-Britanniassa. Maassa on nimittäin katsottu syntyneen uusi, aikaisempaa poliittisempi sotilassukupolvi, joka koostuu muun muassa Afganistanista toimineista henkilöistä. Sotilaan ammatti on aina luonteeltaan ja merkitykseltään ollut

poliittinen, mutta tässä mielessä on nähtävissä poliittisuuden tunkeutumista sotilaiden normaaliin virkaelämään. (Strachan 2013, 89–90.)

Ed Macyn *Apache* (2009) reflektoi kuitenkin perinteistä ns. huntingtonilaisen teorian asettamaa konfliktia poliitikkojen ja sotilaiden välillä. Macyn teos on monessa mielessä suoranainen militarismin ylistys, sillä kirjoittaja lensi Apache-taisteluhelikopteria. Tämä huomattavan kallis ja tuhovoimainen sotakone suunniteltiin alun perin tuhoamaan Varsovan liiton panssaroituja ajoneuvoja mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti eurooppalaisilla sotakentillä. Kriitikkojen mukaan Apachet lähetettiin Afganistaniin osittain siksi, että niille tuli löytää uusi käyttötarkoitus. Näistä tehokkaista koptereista tulikin vastakumouksellisen sodan (engl. *counter-insurgency*) lähes korvaamattomia apuvälineitä. Ne houkuttelivat myös eniten brittipoliitikkojen vierailuja. "Uudet ja seksikkäät poliitikot olivat alati kimpussa"², kuvaa Macy. Yhdessä vaiheessa oppositiojohtaja David Cameron vieraili Helmandissa, ja Cameronin vierailua seurasi pääministeri Tony Blairin vierailu. Macy kirjoitti halunneensa kuulla pääministerin puheen, joka Macyn pettymykseksi sitten osoittautui latteaksi vanhan toistamiseksi. Hän kuvaa vierailuja "kiusankappaleeksi"³ muutenkin kuluttavissa olosuhteissa, sillä lentäjien odotettiin viettävän aikaa vierailijoiden kanssa ja vähentävän mahdollisuuksia esimerkiksi lepohetkiin kuluttavassa ympäristössä. Kiinnostavaa on, että Madison, lentäjistä toinen, ei sen sijaan tarttunut tähän puoleen. Macy luo vastakkainasettelun siviilivallan poliittisten päättäjien ja sotilaiden välille ja antaa suurimman kunnioituksen Sir Richard Dannattille. Dannatt oli asevoimien ylin komentaja (engl. *Chief of the General Staff*, 2006–2009) ja Macyn mukaan valmis pistämään kamppoihin poliitikoille (Macy 2009, 127–134, 191.) Tämä näkemys saa mahdollisen selityksen muistelmaan lopussa, jossa lukijaa muistutetaan pääministeri Blairin katteettomasta lupauksesta antaa joukoille kaikki näiden tarvitsemat lisävoimat (Macy 2009, 345). Poliitikkojen ja korkea-arvoisten sotilaiden vierailuun näyttäisi myös liittyvän toimittajien läsnäolo taistelukentällä, koska toimittajat houkuttelevat puoleensa korkea-arvoisia henkilöitä ja toisinpäin. Toimittajat merkitsevät ylimääräistä työtä, mutta toisaalta he edustavat mahdollisuutta vuorovaikutukseen kotimaan poliittisten päättäjien kanssa; sotilaat saattoivat valittaa medialle esimerkiksi varustelupuutteista, ja media välitti tämän tiedon kotimaahan. (Hennessey 2009, 195.)

Muistelmissa poliittisille päättäjille asetetaan merkittävä vastuu, mitä tulee retoriikkaan ja toisaalta toimenpiteisiin. Sotilaat saattavat suosia rationaalista päätöksentekoa, ja vääränlaiseksi koettu ylireagointi esimerkiksi tappiolukuihin saattoi laukaista poliittisia paniikkireaktioita kotimaassa (Hennessey 2009, 272). Kosketus kotimaan poliittisiin toimijoihin liittyy alemman tason upseereilla sekä miehistöllä ennen kaikkea erilaisiin seremonioihin. Esimerkiksi brittiläisen poliittisen järjestelmän keskeinen osa, monarkia, ei sinällään esiinny yleisesti kirjoituksissa, mutta Macyn kuvaamassa seremoniatilanteessa kuningatar Elisabeth II luovuttaa Macylle urhoollisuusmitalin Buckinghamin palatsissa ja tiedustelee hänen kenttäkokemuksistaan. Näin Macystä tulee sotaa käyvien joukkojen edustaja, joka välittää ajatuksiaan lyhyen hetken ajan valtakunnan ylimmälle johdolle. (Macy 2009, 351–352)

Sotilaat saattavat myös selvästi ilmaista haluttomuutensa tarttua siviilipuolen poliittisten päättäjien rooliin. Näin teki everstilutnantti Richard Dorney, jonka kirjoituksissa korostuu strategisten ajatusten sijaan itse taistelun tarkka kuvaaminen monipuolisella tavalla (Dorney 2013, 2). Kotimaan politiikka saattoi myös vaikuttaa etäiseltä, koska operaation onnistumisen

² "New and sexy politicians were all over it like a rash (...)"

³ "(...) pain in the arse (...)"

kannalta päähuomio oli brittisotilaiden suhteessa Afganistanin hallitukseen ja paikallisten siviilien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Alueen ylin brittikomentaja saattoi esimerkiksi pyrkiä vaikuttamaan suoraan maan presidenttiin asianmukaisen suunnittelun, tavoitteenasettelun ja toteuttamisen edistämiseksi edellyttäen että strategian toimeenpanosta vastaavat pystyivät toteuttamaan strategiaa.

Silti strategia ymmärretään ennen kaikkea retoriseksi asiaksi, jopa vähättelevästi ”retoriikaksi kokouksissa ja pääkaupungeissa”⁴ – jolla koetaan olevan vähemmän yhteyksiä sotilasoperaation käytännön toteuttamiseen. Eversti- ja kenraalitasolla otetaan myös kantaa sekä doktriininmuodostukseen että kansallisiin eroihin operaation toteuttamisessa, mutta ei niinkään rakenneta ajatuksia toisenlaisista toimintamalleista tai edes kritisoida sellaisia poliittisia ilmiöitä, jotka saattoivat vaikuttaa sotilaiden ja siviiliyhteiskunnan väliseen vuorovaikutukseen. Poliitikko joka tapauksessa nähdään integroituna sotilaalliseen toimintaan. Jopa Carl von Clausewitzin ajatus poliittisen tason tärkeimmästä tehtävästä sotaan liittyvien tehtävien määrittäjänä nostetaan esiin. (Brown 2013, 220; Pounds 2013, 228, 231–232; Riley 2013, 245; Bailey 2013, 5.) Seuraavaksi tarkastellaan tarkemmin tätä poliittisuuden sitomista sotilaiden elämään sotilaiden näkemysten kautta.

Poliittisuuden integroiminen sotilaiden toimintaan

Britanniasta löytyy perinteitä sotilaiden osallistumiselle yhteiskunnalliseen keskusteluun. Sotilaat keskustelevat niin sodan luonteesta kuin sodan poliittisuudesta, ja tällainen keskustelu koskettaa myös kotimaan politiikkaa. Brittiläisen kenraali Rupert Smithin teoksen *Utility of Force* (2005) mukaan modernin sodan paradigma on muuttunut teollisesta sodankäynnistä (engl. *industrial war*) kansan keskuudessa käytävään sotaan (engl. *war among people*), jossa taistelemisen koostuu sarjoista yhteenottoja; ei siis käydä sotaa, vaan operaatioita. Smithin mukaan tällainen paradigman muutos vaikuttaa erityisesti poliittisen johdon toimintaan, jonka keskeiseksi tehtäväksi asettuu päämäärän muotoilu ja sitä myötä sotilaallisen kriisin päättämiseen johtavien poliittisten ja käsitteellisten olosuhteiden muotoilu. (Smith 2005, 272–310.) Teos on ilmeisen tunnettu, koska osassa tämän tutkimuksen alkuperäislähteistä viitataan Smithin teokseen. Sen perusajatusta, sotaa kansan kesellä, myös käytetään teoreettisena kehyksenä Afganistanissa koetuille epäonnistumisille (mm. Ledwidge 2012, 203).

Ehkä voimakkaimmin kokemustensa kautta poliittista tasoa luotaava teos on brittiläisen upseerin ja vuonna 2007 Afganistanissa palvelleen Emile Simpsonin akateemisena projektina toteutettu tutkimus, joka liittyi sodan muuttunutta kuvaa analysoivaan tutkimusprojektiin Oxfordin yliopistossa. *War From the Ground Up* (2013) ei ole muistelma tai muu yhtenäinen kertomus kokemuksista tietystä maantieteellisessä ja ajallisessa ympäristössä, vaan omiin havaintoihin ja laajempaan lähdemateriaaliin perustuva tutkimus, joka korostaa henkilökohtaisen kokemuksen merkitystä sodankäynnissä. Simpsonin tarkastelussa huomio kiinnittyy konfliktialueen eri ryhmien – Afganistanin sodan globaalin yleisön, sotilaiden ja siviilien – kokemuksiin narratiiveihin ja tunteisiin. Sota näyttäytyy tässä tarkastelussa jo lähtökohtaisesti poliittisen virhearvioinnin seurauksena; nimenomaan heikko poliittisella tasolla asetettu tavoitteellisuus johtaa erilaisten tulkintojen mahdollistamaan tilanteeseen ja epäonnistuneisiin sotilaallisiin ratkaisuihin kentällä.

Vastaavasti yleensä poliittiselle ja korkeimman sotilasjohdon tasolle asetettua strategisen

⁴ ”(...) rhetoric uttered at summits and in capitals (...)”

päätöksenteon roolia kyseenalaistetaan reaali maailman olosuhteissa, jossa yksittäiset sotilaat, ennen kaikkea suhteellisen matalan tason upseerit tekevät jatkuvasti strategisia päätöksiä – nimenomaan sellaisia, jotka vaikuttavat konfliktin eri osapuolten tulkintoihin kokemuksistaan. Tällaisen reaali maailman tilanteen seurauksena osa upseereista toimii perinteisen sotilaan tavoin etsien sotilaallista ratkaisua, ja toisaalta osa omaksuu olosuhteiden vaatimukset ja alkaa etsiä poliittista ratkaisua kentällä tehtävien valintojen kautta. (Simpson 2012, 7–22, 41, 126.) Näin avataan käsitystä siitä, että sotilaan ammatti vaatii yhä enemmän kykyä toimia poliittisesti jopa taistelukentällä.

Andrew Mackay on puhunut käyttäytymiskonfliktista muun muassa Afganistanin sodan pohjalta, tarkoittaen tarvetta kyetä vaikuttamaan aiempaa paremmin vastustajien käyttäytymiseen. Keinoina tässä ei olisi ainoastaan sodankäynnin taito, vaan monipuolinen kulttuurin, taloustieteiden ja sosiaalipsykologian hyödyntäminen. Hän on korostanut tarvetta luoda sotilasoperaatiota varten eräänlainen vaikuttamisstrategia, jossa poliittinen auktoriteetti, siis siviilijohto määrittelee tavoitteet ja vastaavasti sotilasorganisaation eri tasot aina kentällä oleviin sotilaisiin saakka pyrkivät toimimaan tavalla, joka parhaiten vaikuttaa operaatioalueella olevaan väestöön. Samalla poliittisten ilmiöiden huomioiminen on integroitu sotilaiden toimintaan jokaisella hierarkian tasolla. Näin Mackay peräänkuuluttaa uudenlaista sodankäynnin tapaa, jossa pääpaino olisi sotilaallisen toiminnan ja informaatio sodan yhdistämisessä. (Mackay 2013, 257, 260–261.)

Mackayn teoreettinen ajattelu on kummunnut Afganistanin konfliktista. Suorasukaisempaa näkemystä siviiliyhteiskunnan tarjoamista raameista edustaa Leo Docherty (2007), Afganistanissa vuonna 2006 palvellut tiedustelu-upseeri. Ainakin tälle sotilaille tehtävän poliittiset haasteet olivat tiedossa. Hänen mukaansa brittien tavoittelema ”sydänten ja mielten”⁵ –kampanja oli käytännössä heikosti toteutettu ja täynnä virheitä. Esimerkkeinä toimivat yksittäiset sotilastehtävät ilman siviilitoimijoiden integrointia tai heikot voimavarat afganistanilaista yhteiskuntaa kohentavien pienten, nopealla aikataululla toteutettavien projektien käynnistämässä.

Syylinen kuitenkin löytyy asevoimien omista riveistä, joissa Docherty ei koe korkeimman sotilaallisen johdon antaneen vakuuttavaa näyttöä kyvystään ymmärtää toimintaympäristön haasteita. Docherty nostaa esiin toimijoiden keskinäisen toiminnan haasteet ja toisistaan eroavat tavoitteet. (Docherty 2007, 131–148, 188–189.) Tämä löydös ei ole ainutlaatuinen: muissakin teksteissä esimerkiksi kehitysasioiden ministeriön kasvoton virkamiesten joukko saatetaan osoittaa syyväksi osiin brittisotilaiden kokemista vaikeuksista. Tällainen operaation taustan kuvaaminen on mukana varsinkin vuodelle 2006 tai vuoden 2007 alkupuolelle ajoittuvissa kirjoituksissa, jolloin sotilaiden toimintaan heijastuu koko tehtävän uutuus ja vastaavasti kapinallisten väkivaltaiset vastareaktiot. (Esim. Tootal 2010, 24–25, 53–54.)

Kritiikkiä kehitysasioiden ministeriötä kohtaan osoitettiin myös tutkimuksen ainoassa kenraalin kirjoittamassa kokonaisessa muistelmateoksessa, Mike Jacksonin omaelämäkerrassa. Tämä on osa laajempaa kritiikkiä, jossa kyseenalaistetaan koko brittihallituksen kyky luovuttaa resursseja sotilaiden käyttöön (Jackson 2008, 418, 446.) Jacksonin Afganistan-kokemus liittyi hänen rooliinsa asevoimien johdossa. Kritiikkiin yhtyvät myös etulinjan sotilaat, jotka nostavat ongelmaksi erityisesti kuljetushelikopterien määrään liittyvät puutteet. He kyseenalaistavat myös sitä, miten puolustusministeriö saattoi

⁵ ”(...) hearts and minds (...)”

vaikuttaa kotimaanharjoitusolosuhteisiin ennen Afganistaniin lähtöä. Tässä on kyse lähinnä siitä, että mahdollisimman laadukkaan harjoittelun kaipaamia varusteita oli vaikea saada harjoituksiin. (Beattie 2009, 168, 203; Beattie 2010, 22, 315; Cartwright 2014, 148.) Varustelukysymys saattaa liittyä laajempaan problematiikkaan siitä, missä määrin poliittinen päätöksentekijä on kiinnostunut sotilaallisen konfliktin toteutuksesta.

Konfliktin tarkastelussa on jo aiemmin kiinnitetty huomiota siihen, missä määrin kotimaan poliittisten toimijoiden, ennen kaikkea eri ministeriöiden ja kabinetin, kiinnostus konfliktin hoitoon vaihteli. Esimerkiksi vuonna 2006, jolloin otettiin Helmandin operaation ensiaskeleet, silloisen puolustusministeri Des Brownin (labour) koettiin olevan suhteellisen vähän kiinnostunut operaation hoidosta tai jopa kykenemätön hoitamaan puolustusministerin vakanssia. (Fergusson 2009, 29–30.)

Olipa päätöksentekijä koettu asioista kiinnostuneeksi tai ei, merkittävästi korkeassa asemassa olevat sotilaat arvioivat kokemustaan nimenomaan koko operaation asettaman viitekehyksen kautta. He korostavat komentoketjun ajoittaisia haasteita, kuten päällekkäisiä päätöksentekorakenteita ja epätietoisuutta auktoriteetisuhteista. Kriittinen arviointi näkyy siinä, miten sotilaallisten ja poliittisten tavoitteiden saavuttamisedellytykset nähdään. Kriittinen kommentointi liittyy nimenomaan sotilastason tapahtumiin, ei poliittisen tason tulkintoihin. Toisaalta kenraalien suuntaan saatetaan kohdistaa ymmärtävää kommentointia, koska heidän nähdään toimivan poliittisen tason paineen alla. Kenraali Mike Jackson päätyi sittemmin myös kritisoimaan nimenomaan komentoketjun tuottamia haasteita ja kannusti omaelämäkerrassaan eurooppalaisia valtioita rohkeampaan riskinottoon; valtioiden erilaiset poliittiset ja oikeudelliset rajoitteet asevoimien käytölle kun heijastivat haluttomuutta ottaa riskejä ja leimasivat monikansallisia sotilasoperaatioita erityisesti yhdysvaltalaisen silmissä. (Tootal 2010, 25–28, 32, 96, 139, 139; Jackson 2008, 391; Beattie 2009, 273.)

Afganistanissa toteutettuun sotilaalliseen strategiaan liittyy myös sen pohtiminen, missä vaiheessa sota päättyisi ja miten se vaikuttaisi sotilaan tulevaisuuteen. Näyttäytyyhän sota ammattisotilaille vain ammattiin kuuluvana osana, jonka jälkeen saatetaan jatkaa palvelua tai siirtyä siviiliammattiin. Sodan johtamisjärjestelmä kuitenkin pakotti upseerit reflektoimaan tapahtumia ainakin jonkin verran, koska jokaisesta viholliskontaktista piti laatia kirjallinen raportti. Nuoremman tason upseeri Doug Beattie arvioi kirjoittaneensa 49 tällaista raporttia. Ilman laajaa henkilökontekstointia on kuitenkin vaikea analysoida, millaisella asiantuntemuksella komentoketjun eri portaat arvioivat muiden tasojen toimintaa. (Beattie 2009, 251; Beattie 2010, 87, 307.)

Komentoketjun haasteet eivät sinällään ole yllättäviä. Britannian Helmand-operaatiota käsittelevässä julkisessa keskustelussa on kenraalien kontrolle asetettu suurinta syntilistää. Tässä on tartuttu muun muassa vastuullisuuden puutteeseen. Strategia, jonka tavoitteena oli antaa afgaaneille suurempi rooli päätöksenteossa, heijastui tietynlaiseen poliittiseen ja sotilaalliseen vastuuttomuuteen. Se ilmeni ennen kaikkea retorisella tasolla – kukaan ei ottanut vastuuta epäonnistumisista. Ongelmia on nähty myös siinä, että brittijoukkojen toimintaa johti liian matalan tason upseeri kotimaasta käsin ja siinä, että kentälle annettiin liiankin paljon painoarvoa. Toisaalta tilanne kentällä saattoi vaatia nopeita päätöksiä, joissa ei kyetty riittävästi huomioimaan pitkän tähtäimen tavoitteita. (Ledwidge 2012, 110, 203–204; Elliot 2015, 176–178; Mackay 2013, 251.)

Johtopäätökset

Afganistanin sotaa käsittelevät henkilökohtaiset kirjoitukset tarttuvat poliittisuuden erilaisiin ilmentymiin, mutta samalla tekstien avulla hahmoteltu kuva poliittisen tason toiminnasta on suhteellisen maltillinen. Niissä ei esimerkiksi voi nähdä yhteyksiä laajaan kehittyvään tyytymättömyyteen kotimaan poliittista tilannetta kohtaan. Sotilaiden kirjaamat huomiot kohdistuvat käytännön kokemuksiin, joissa poliittisuus on esillä vain satunnaisesti ja ennen kaikkea osana laajempaa kokonaisuutta. Aina poliittisuuteen liittyviä näkemyksiä ei voida osoittaa edes korkeammilta upseereilta, ja samalla tekstit kärsivät erilaisista paineista sensuuriin tai maltilliseen ilmaisuun.

Konkreettisia kosketuspintoja poliittisuuteen ovat varusteita koskeva politiikka ja toisaalta taistelukentän käyttäytymismallit. Kalustoa kohtaan kohdistuva kritiikki kuvaa ennen kaikkea reaali maailman kokemusten ja pidemmän tähtäimen varustautumisen potentiaalisia ongelmakohtia. Tuskastuminen kentällä tapahtuviin epäonnistumisiin taas johtaa syyllisten etsimiseen korkeimmasta sotilasjohdosta. Toisaalta on vaikea kuvitella vaihtelevien voimankäyttöoikeuksien puitteissa ja siviilien keskellä käytävää modernia sotaa, jossa ei syntyisi vähintäänkin jonkinlaisia syitä kritisoida sotilaallisen elämän, strategian sekä taktiikan eri puolia.

Varusteet ovat erityisen sovelias kohde kritiikille, koska niihin sotilaille ei itsellään ole vaikutusta. Sota vaikuttaa väistämättä siinä olevien henkilöiden henkilökohtaisiin kokemuksiin; onkin mielenkiintoinen kysymys, miten jälkikäteen laadittu käsikirjoitus pystyy irrottautumaan sodan tuottamista omakohtaisista kokemuksista. Toisaalta on selvää, että halutessaan sotilaat kykenevät tarttumaan hyvinkin voimakkaasti sodassa kokemaansa ja jakamaan siitä kumpuavia käsityksiä. Näitä tulkintoja hyödynnetäänkin erilaisilla yhteiskunnan keskustelufoorumilla, kuten akateemisessa elämässä tai mediassa.

Kirjallisuus

- Aalto, Heidi (2008): ”*Sota-aikaan riiattiin kenttäpostin välityksellä*” – etnologinen tutkielma sota-ajan kirjeissä kerrotuista kokemuksista. Pro gradu -tutkielma, historian ja etnologian laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ankersmit, Frank (2002): *Political representation*. Stanford: Stanford University Press.
- Ankersmit, Frank (2007): ”Political representation and political experience: An essay on political psychology” *Redescriptions*, Vol. 11, 21–44.
- Bailey, Jonathan (2013): ”The political context: Why we went to war and the mismatch of ends, ways and means” Teoksessa J. Bailey, R. Iron & H. Strachan (toim.) *British generals in Blair’s wars*. Farnham & Burlington, Ashgate, 5–25.
- Beattie, Doug (2009): *An ordinary soldier. Afghanistan: a ferocious enemy. A bloody conflict. One man’s impossible mission*. Lontoo, Sydney, New York ja Toronto: Pocket Books.
- Beattie, Doug (2010): *Task force Helmand. Life, death and combat on the Afghan front line*. Lontoo, Sydney, New York ja Toronto: Pocket Books.
- Brown, Chris (2013): ”Multinational command in Afghanistan – 2006: NATO at the crossroads” Teoksessa J. Bailey, R. Iron & H. Strachan (toim.) *British generals in Blair’s wars*. Farnham & Burlington, Ashgate, 217–221.
- Cartwright, James (2014): *Sniper in Helmand. Six months on the frontline*. Barnsley: Pen & Sword.
- Docherty, Leo (2007): *Desert of death. A soldier’s journey from Iraq to Afghanistan*. Lontoo: Faber and Faber.
- Dorney, Richard (2013): *The killing zone. One regiment under fire on Afghanistan’s front line*. Croydon: Ebury Press.
- Elliot, Christopher L. (2015): *High command. British military leadership in the Iraq and Afghanistan wars*. London: Hurst & Company.
- Fairweather, Jack (2011): *A war of choice. The British in Iraq 2003–09*. London: Jonathan Cape.
- Fergusson, James (2009): *A million bullets. The real story of the British Army in Afghanistan*. London: Corgi Books/Bantam Press, 2009.
- Gee, David (2007): *Informed choice? Armed forces recruitment practice in the United Kingdom*. https://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000733.pdf, 18.4.2016.
- Grahame, Paul & Lewis, Damien (2011): *Fire strike 7/9*. Wyman: Ebury Press.
- Harari, Yuval Noah (2008): *The ultimate experience. Battlefield revelations and the making of modern war culture, 1450–2000*. Houndmills & New York: Palgrave Macmillans.
- Harvey, Claudia ja Wilkinson, Mark (2009): ”The value of doctrine” *The RUSI Journal* 154(6), 26–31.
- Hennessey, Patrick (2009): *The junior officers’ reading club. Killing time and fighting wars*. London: Allen Lane.
- Huntington, Samuel (1967): *The soldier and the state. The theory and politics of civil-military relations*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press. 4.p.
- Häkkinen, Teemu (2014): *The Royal Prerogative redefined. Parliamentary debate on the role of the British Parliament in large-scale military deployments, 1982–2003*. Jyväskylä studies in humanities 224. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Jackson, Mike (2008): *Soldier. The autobiography*. Lontoo: Corgi Books.
- Jenkins, Neil K. & Woodward, Rachel (2014): ”Communicating war through the contemporary British military memoir: the censorships of genre, state and self” *Journal of War & Culture Studies*, 7(1), 5–17.
- King, Anthony (2010): ”Understanding the Helmand campaign: British military operations in

- Afghanistan” *International Affairs*, 86(2), 311–332.
- Ledwidge, Frank (2012): *Losing small wars. British military failure in Iraq and Afghanistan*. New Haven and London: Yale University Press.
- Mackay, Andrew (2013): ”Helmand 2007–2008: Behavioural conflict - from general to strategic corporal” Teoksessa J. Bailey, R. Iron & H. Strachan (toim.) *British generals in Blair’s wars*. Farnham & Burlington, Ashgate, 249–263.
- Macy, Ed (2009): *Apache*. Lontoo: Harper Perennial.
- Madison, Charlotte (2010): *Dressed to kill*. Lontoo: Headline Review.
- Marston, Daniel (2008): ”British Operations in Helmand Afghanistan” *Small Wars Journal*, 13.9, <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/98-marston.pdf>, 13.10.2015.
- Martin, Mike (2014): *An intimate war. An oral history of the Helmand Conflict*. Lontoo: Hurst & Company.
- McLoughlin, Catherine Mary (2011): *Authoring war. The literary representation of war from the Iliad to Iraq*. Cambridge & New York: Cambridge University Press, 2011.
- Ministry of Defence (2007): *UK Defence Statistics 2007. A National Statistics Publication*. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20140116142443/http://www.dasa.mod.uk/publications/UK-defence-statistics-compendium/2007/2007.pdf>, 18.4.2016.
- Norris, Margot (2000): *Writing war in the Twentieth Century*. Charlottesville & London: University Press of Virginia.
- Norton-Taylor, Richard (2013): ”MoD accused of risking soldiers' lives by silencing generals” *The Guardian*, 19.7. <http://www.theguardian.com/uk-news/2013/jul/19/mod-risking-soldiers-iraq-afghanistan-generals>, 26.10.2015.
- Palonen, Kari (1988): *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. Hämeenlinna: Vastapaino.
- Palonen, Pari (1997): *Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Polkinghorne, Donald E, (1995): ”Narrative configuration in qualitative analysis” *Qualitative Studies in Education* (8) 1, 5-23.
- Pounds, Nick (2013): ”Southern Afghanistan 2006–2008: The challenges to a comprehensive approach to counter-insurgency” Teoksessa J. Bailey, R. Iron & H. Strachan (toim.) *British generals in Blair’s wars*. Farnham & Burlington, Ashgate, 225–235.
- Pulkkinen, Pekka (2014): *The long, small war. Kokemukset epäsymmetrisestä sodasta Irakissa vuosina 2003–2008*. Pro gradu -tutkielma, johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Riley, Jon (2013): ”NATO Operations in Afghanistan 2008–2009: A theatre-level view” Teoksessa J. Bailey, R. Iron & H. Strachan (toim.) *British generals in Blair’s wars*. Farnham & Burlington, Ashgate, 237–247.
- Shaw, Martin (1991): *Post-military society. Militarism, demilitarization and war at the end of the twentieth century*. Cambridge: Polity Press.
- Simpson (2013), Emile: *War from the ground up. Twenty-first-century combat as politics*. Lontoo: C. Hurst.
- Social Mobility and Child Poverty Commission (2014): *Elitist Britain?* <https://www.gov.uk/government/publications/elitist-britain>, luettu 18.4.2016.
- Strachan, Hew (1997): *Politics of the British Army*. Oxford: Clarendon Press.
- Strachan, Hew (2013): *The direction of war. Contemporary Strategy in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- The Government of the United Kingdom (1989): *The Official Secrets Act 1989*. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/6/contents>, 30.10.2015.
- Thornton, Linda & Thornton, Pete (toim.) (2013): *Helmand. Diaries of front-line soldiers*. Foreword by Simon Weston. Botley: Osprey Publishing.

Tikka, Marko, Taskinen, Ilari ja Nevala-Nurmi, Seija-Leena (toim.) (2015): *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.

Tootal, Stuart (2010): *Danger close. Commanding 3 PARA in Afghanistan*. Lontoo: John Murray.

Vernon, Alex (2005): "Introduction: no genre's land" Teoksessa A. Vernon (toim.), *Arms and the self. War, the military and autobiographical writing*. Kent and London: The Kent State University Press, 1–40.

Woodward, Rachel & Jenkins, Neil K. (2012): "This place isn't worth the left boot of one of our boys'. Geopolitics, militarism and memoirs of the Afghanistan war" *Political Geography* 31, 495–508.